

Gafurova Nozima

Farg`ona Davlat Universiteti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti

Ingliz tili o`qitish metodikasi Katta o`qituvchisi

Yoqubova Gulasal

Farg`ona Davlat Universiteti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti

Ingliz tili o`qitish metodikasi O`qituvchisi

INGILIZ VA O'ZBEK TILIDA MAQOLLARNING QIYOSIY TAHLILI VA TILLARARO KORRESPONDENSIYASI

ANNOTATSIYA:Ushbu maqolada ingliz va o`zbek maqollarining qiyosiy tahlili , uning ahamiyati , o`xshash va farqli jihatlari muhokama qilingan. Ingliz va o`zbek xalq maqollarining qiyosiy –kognitiv tahlillaridan manunalar keltirilgan.

KALIT SO`ZLAR:maqollar, madaniyat, ekvivalent, semantic ma`no, Grammatik ma`no, kognitiv tahlil.

ABSTRACT:This article discusses the comparative analysis of English and Uzbek proverbs, significance of the proverbs, similarities and differences between them. The examples of comparative-cognitive analyses are presented.

KEY WORDS:proverbs, culture, equivalence, semantic meaning, grammatical meaning, cognitive analysis.

KIRISH:Til - har bir xalq madaniyatining mahsulidir. Tildagi har bir tovush, har bir so'z va jumlar asrlararo shakllanib , rivojlanib kelayotgan urf-odatlar, hayot tarzi va kundalik voqealarni aks ettiradi. Shuning uchun ham turli tillardagi til birliklari ma'no jihatidan bir-biri bilan mushtarak bo'lsa-da, shakliy hamda ifoda vositalari tomonidan tubdan farq qiladi. Ushbu tafovutni turli xalqlarning turfa turmush tarzi hamda an'analari bilan izohlash mumkin. Buning yorqin namunasini asrlar davomida sayqallanib ishlatilib kelinayotgan maqollar misolida ko'rishimiz mumkin. Muloqot jarayonida maqollar fikrni chiroyli dalillash va mantiqli isbot keltirish maqsadida qo'llaniladi. Quyidagi maqolada ingliz va o'zbek tilidagi maqollarning umumiy hamda xususiy juhatlari tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI:Shuni ta'kidlash kerakki, ko'plab ingliz va o`zbek maqollari va so'zlari polisemantik bo'lib, ularni izohlash, tushuntirish va taqqoslashni juda qiyinlashtiradi. Inglizcha maqol uchun eng maqbul o`zbekcha ekvivalentni tanlashda yoki hech bo'lmaganda birlikning asosiy ma'nosida yozishmalar kabi mezonga amal qilishni talab etadi. Jumladan, o`zbek tiliga osonlikcha tarjima qilinadigan va ularning to'liq ekvivalenti deb atash mumkin bo'lgan bir qator maqollar va so'zlar mavjud :

“Lightly come, lightly go”- “Yengil topilgan , oson ketar”.

“ The bad news has wing” – “ Yomon xabarning qanoti bor”.

“ Better late than never”- “Hechdan ko`ra kech”.

“ Mind your own business”- “O`zingni bil ,o`zgani qo`y”

“ Wait and see”- “ Sabrning tagi sariq oltin”.

Berilgan maqollarning ingliz va o`zbekcha ma`nolari bir biriga yaqin. Maqollarning so`zma so`z tarjimasi ularning ma`nosiga to`la mos keladi va bu maqollarni har ikki tilda tinglaganda ham kognitiv jihatdan aynan bir narsa tushuniladi.

Ayrim maqollar esa, struktur jihatdan tubdan farq qilib, ular izohtalab hisoblanadi. Va bunday hollarda maqollarning ongda kognitiv aks etish jarayoniga ba`zi izohlar lozim bo`ladi.

“Between the devil and deep blue sea”- “Ikki o`t orasida”.

“To know what is what”- “Ko`zing borida yo`l tani, esing borida el tani”.

“Forbidden fruit is sweetest”- “Qo`shninig tovug`i g`oz ko`rinar, kelinchagi – qiz”

“After a storm comes calm”-“ Zamonaning zindoni ham , handoni ham bor”.

“Forbidden fruit is sweetest”- inglizcha maqoli o`zbek tiliga “Qo`shninig tovug`i g`oz ko`rinar, kelinchagi –qiz” deb tarjima qilingan. So`zmaso`z tarjimadan foydalanishda esa quyidagicha tarjima qilinadi: “taqiqlangan meva eng shirinidir”, shuningdek, maxsus tushuntirishga hojat bo`lmagan “o`zga bog`ning olmasi shirin ” degan so`zlarga mos keladi.¹

Shuni ham yodda tutish kerakki, har bir so`zning semantik va grammatik ma`nosini tushunilsa ham har bir tilda so`zma-so`z qabul qilinmaydigan so`z va iboralar mavjud. Bu holatda maqol yoki so`zning g`oyasi tushunarsiz va g`alati tuyuladi. Ushbumaqollar yoki matallarni so`zma-so`z tarjima qilishga urinishlar kutilmagan va ko`pincha g`alati natijaga olib kelishi mumkin.²

Ingliz tilidagi ko`plab idiomalar hayratlanarli manbalarga ega va bunday iboralardan biri "mushukni silkitish uchun joy yo`q". Bu ifoda juda kichik yoki cheklangan makonni tasvirlash uchun ishlatiladi. O`zining g`ayrioddiy tasviriga qaramay, u dengiz an`analariga borib taqaladigan qiziqarli tarixga ega.

Eng ko`p qabul qilingan nazariya 17-asrga to`g`ri keladi, xususan, dengiz floti haqida. Dengizchilar to`qqizta tugunli arqonga ega bo`lgan "to`qqiz dumli mushuk" deb nomlangan qamchi bilan jazolangan. Jazolar ko`pincha kemanding pastki qismida qo`llanilgan, u erda qamchi tebratish uchun etarli joy bor edi. Biroq, kemanding ichki qismi ancha tor bo`lib, ichkarida “mushukni chayqash uchun joy yo`q” degan fikr paydo bo`ldi. Vaqt o`tishi bilan, ibora ushbu dengiz kontekstidan umumiy foydalanishga aylandi, uning kelib chiqishidan mavhum, lekin hali ham bo`sh joy etishmasligini anglatadi.

Yana bir mumkin bo`lgan kelib chiqishi uy xo`jaliklarida mushuklardan foydalanish bilan bog`liq bo`lgan oldingi davrdan kelib chiqishi mumkin. O`rta asrlarda uylar odatda kichik va gavjum edi. Shunday qilib, bu ibora bu uylarda bo`sh joy yo`qligiga ishora qilishi mumkin va hatto mushukni dumidan silkitish kabi oddiy harakat ham mumkin emasligini ta`kidlashi mumkin. Hayvonlarning o`zaro ta`siri kundalik hodisa bo`lgan va odamlar yaqinroq joylarda yashagan davrda bu tasvir kuchli aks sado beradi.

Uning aniq ildizlaridan qat`i nazar, "mushukni chayqash uchun joy yo`q" iborasi tor, cheklangan makon hissini samarali etkazishda davom etmoqda. Asrlar ilgarigi tarixiy amaliyotlar va kundalik hayot zamonaviy tilni qanday shakllantirishi, bizga boy meros va o`tmishga nazar tashlaydigan idiomalar bilan qoldirganini ko`rish qiziq.

Ushbu maqolga ekvivalent sifatida" Sichqon sig`mas iniga, g`alivir bog`lar dumiga” keltirilishi mumkin.

NATIJARLAR:Shunday qilib, biz o`zbek va ingliz maqollarini kognitiv –qiyosiy tahlil qilib, taqqoslashda ularni bir necha toifalarga ajratish mumkin degan xulosaga kelishimiz mumkin:

1.Inglizcha maqol va matallar ularning o`zbekcha variantlariga to`liq mos kelganda to`liq ekvivalentlar:

Better late than never – Hechdan ko`ra kech.

2.Inglizcha maqol va matallar ma`nosi jihatidan o`zbek tilidan biroz farq qilganda qisman ekvivalentlar:

Better pay the butcher than the doctor – “Kasalni davolagandan ,oldini olgan yaxshiroq”;

¹ INGLIZ VA O`ZBEK MAQOLLARINING KOGNITIV- QIYOSIY TAHLIL QILISH NAZARIYASI , Shohsanam Doniyor qizi Asiljonova -Toshkent viloyati Chirchiq Davlat Pedagogika Instituti magistranti

² INGLIZ VA O`ZBEK MAQOLLARINING KOGNITIV- QIYOSIY TAHLIL QILISH NAZARIYASI , Shohsanam Doniyor qizi Asiljonova Toshkent viloyati Chirchiq Davlat Pedagogika Instituti magistranti

3. O'zbek tilida mos keladigan variantlarga ega bo'lmagan va biron bir maxsus izlash va tushuntirishga muhtoj bo'lgan inglizcha maqollar va so'zlar :
A cat falls on his legs . Tarjimasi- Mushuk oyog`iga yiqiladi.

XULOSA: Turli tillardagi maqollarni solishtirish turli madaniyatlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni tushunishning qiziqarli usuli hisoblanadi. Maqollar orqali jamiyatning qadriyatleri, e'tiqodlari va ustuvorliklari haqida tushunchaga ega bo'lish mumkin. Misol uchun, ko'plab maqollar kundalik hayot faoliyati bilan bog'liq bo'lib, uy-ro'zg'or buyumlari yoki umumiy vazifalarni aks ettiradi. Bundan tashqari, maqollarni taqqoslash til o'rganuvchilarga odamlarning umumiy muammolarga qanday duch kelishlarini va ularni avloddan-avlodga o'tib kelayotgan donolik yordamida qanday hal qilishlarini tushunishga yordam beradi. Maqollarni o'rganish orqali o'quvchilar o'zlarining so'z boyligini ham oshirishlari va turli mintaqalardan kelgan odamlarning kundalik hayoti bilan tanishishlari mumkin. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, maqollarni taqqoslash til o'rganuvchilarga turli madaniyatlarining o'ziga xos va umumiy tomonlarini kashf qilish imkonini beradi, bu esa o'quv jarayonini ham ma'rifiy, ham qiziqarli qiladi.

REFERENCES:

1. Close R.A. A Reference Grammar for Students of English.- M.: Prosvescheniye, 1979. - 342 p.
2. Falk, J. Linguistics and language: a survey of basic concepts and implication. 2nd Ed,- Canada: Michigan University Press, 1978, -561p.
3. Fries Ch. The Structure of English. An Introduction to the Construction of English Sentences. - London.: Longman, 1963.- 385pg
4. Galperin I.R., Stylistics. - M.: Higher School Publishing House, 1971. - 343p.
5. Íiraga M.K. Cultural, Psychological and Typological Issues in Cognitive Linguistic. Armsterdam, Philodelphia: Benjamin,1999.- 338 p.
6. Honeck, R. A proverb in mind: the cognitive science of proverbial wit and wisdom.- USA.: Lawrence Erlbaum, 1997. - 277p.
7. Ilyish B. The Structure of Modern English. - L.:Prosvesheniye, 1971. - 366 p.
8. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. -T.: O'qituvchi, 1990. - 303b.
9. Ingliz va o'zbek maqollarining kognitiv- qiyosiy tahlil qilish nazariyasi , Shohsanam Doniyor qizi Asiljonova -Toshkent viloyati Chirchiq Davlat Pedagogika Instituti magistranti